

Е-ЩО ПРО ВИЙСТЯ ВКРА- ЇНСЬКОЇ НАРОДНОСТІ.

Багато, аж надто багато, особливе в найновіші часи, написано про те, що таке український народ, але суперечка й досі не скінчена, й так звана Погодинська теорія ще ніколи не показувалась так часто на сторінках різних книжок й статей, українських й російських, як тепер, коли Українці ведуть боротьбу на всі чотири боки за свою національну самостійність, а російські націоналісти силкують ся покапати все, що є не-кацапського в Російській державі. Також не щастить їм із тою теорією, бо ніяким побитом не можна повірити, буцім Татари цілу південну Русь неначе мітлою вимели — так, що там сливе живої души не зосталось: хоч би татарська орда на ходу ширилась на десятки верстов або миль, все-ж-таки супроти цілого краю вона була як вузенька смужка, й ті руські люде, що сиділи на її дорозі, могли безперешкодно втікати не тільки навпростець перед нею, а і в боки, як на північ (щоб догодити Погодинцям), так і на південь, до Чорного моря, а потім, коли вона вернулась із заходу й частинами більш-менш осіла та де-скільки заспокоїлась — звичайно не так, щоб дати спокій сусідам —, тоді й ті, що втекли, спроможились потроху посунутись ближче до середини. А без того трудно було-б і зрозуміти, звідкіль узялись козаки: аджеж не з підземлі вони вискочили та й не з Галичини понаїхали, бо там не було ані степу ані Татар. Але, що південна Русь, торіч теперішня тогобічна Україна з Чернигівщиною, була тоді спустошена та що в ній хрещеній людині не скрізь було можна жити безпешно, про те нічого й розводитись, особливе після того, як там, де колись сиділи Улучи з Тиверцями, засіла Буджацька орда. От сі два руські народці певно подались на захід, до тих Руських, що жили коло Карпат, мабуть, ще з того часу, коли прабатьки руського народа покинули спільно-славянську родину. Бо, що руський народ вийшов з південного заходу, звідкись коло Карпат, хоч, може, ближче до Дуная, нагадав іще 1886 року звістний знавця й історії й мови, К. Михальчук, у своїм відкритим листі до А. Пипина¹⁾. І той рух руського люду з заходу на схід сонця діяв ся й після татарської неволі через усі середні віки й через пізніші часи, аж поки докотив ся Тихого Океана,

а колись, хоч не на довго, перекинувсь й на другий його бік. Погодинська теорія справедлива тільки в тім, що вказала на якийсь рух руських Славян з теперешньої Австрії до теперешньої Росії після того великого їх руху, що о нім є вже й літописна звістка. Той-же д. Михальчук у тім самім листі (стор. 66 слід.) дуже добре розказує про пізнійше посовування вже не руського народу взагалі, а тільки південної його галузі на схід, все далі й далі у безкраїї степи, аж до Дону. Треба завважити з одного боку, що, як ми знаємо з безсуперечних документів, навіть московських, Українці були здатніші до життя в степу, ніж північні Руські, з чого видно, що се не було їм першиною, а з другого боку, що хоч вони й очевидно відрізнялись від своїх північних родичів, проте з початку вони були не зовсім такі, які теперішні Українці чи на самій Україні, чи в Галичині, чи в Холмщині, бо такими вони зробились потроху, слідком наплива нових та, може, міцнійших культурою хвиль того-ж народу з західних країв. І про се теж написав д. Михальчук там само, хоч коротко, але виразно та науково. Усякому, навіть не вченому, зараз видно, що на заході в загально-руську основу південно-руського народу увійшли й західні елементи, звичайно польські. В угорських Руських назнаєть ся й словаччина, мадярщина та сербщина або хорваччина. Але се вже не стільки елементи, скільки нарости, які в тім разі, коли-б угорська Русь почала виробляти свою мову для письменства, легко зникли-би перед відповідними загально-українськими виразами. Тільки не всі, бо де-котрі сербизми, втручились у саму українську мову так глибоко, що вже лічать ся між найважнішими її прикметами. Чом же їх не було постережено аж досі? Мабуть, тим, що їх не було зібрано, а на кожному з них на-різно не написано, що він — сербизм.

Проте 1 л. мн. наст. кінчаєть ся на **-мо** тільки в українщині та в сербщині (як і в словінщині, але її Руські й не чували).

Теж причастіє минул. ч. на **-дъ** вживаєть ся в бажаннях тільки в Українців, напр. „здрав був!“, та в Сербів, як то „добро дошао!“. Воно правда, що зі слівцем бодай (хоч-би в добре відомім „бодай тобі очі повилазили!“) так само кажуть і Поляки, але, по за як без того слівця вони таких виразів не мають, а саме бодай, рівно як пробі (польське *przebóg*), далєбі (п. *dalibóg*), спасибі (в.-руське *спасібо* — мабуть, з південної мови, зараз із вірою), помагайбі, зложено по

вкраїнському взору, не по польському — без г —, треба припустити, що Поляки взяли той зворот мови від Українців.

Далі, хоч певна річ, що, поки піддержувалась аби-яка пам'ять про кінчене **ъ (ь)**, усі Славяни вимовляли кінчені **б, в, г (г), д, ж, з** без усякої відміни, звідкіль у Поляків напр. *dań, rów, róg, miód, maź, wóz* заховали аж до сього часу свої *rochylone samogłoski*, все-ж-таки, може, не дарма з усіх Славян тільки Українці та Серби в своїй вимові на місце дзвінких не підставляють відповідних глухих **п, ф, к (х), т, ш, с**. Та ще вкраїнська вимова показує в сім разі більшу старовину, ніж сучасна вимова сербська, бо не глушить дзвінких і в середині слів перед глухими: тяжкий, а по сербському тешки.

Що предлог **въ** переходить і в українській мові і в сербській в **у**, саме собою ще не дуже важно, але вже не можна запліщувати очі на те, що старе **въз** заховалось в обох (хоч по вкраїнському тільки з **по** попереду), і в обох вимовляється **уз**.

Цікава річ, що будучий час у глаголу обідва народи будують, хоч не з однакових частин, а все-ж-таки однаково, торіч з інфінітива того глагола, що треба спрягати, та з настоящего часу іншого глагола — в Українців **иму**, в Сербів **хочу**: питиму — пићу замість пити хоћу. Певне в усякім разі, що інші Славяне такого будучого не мають.

Чути у значінню слышати кажуть тільки Українці та Серби. Звичайно, для того, щоб признати яку-небудь подобу вкраїнського до сербського за важну, не треба, щоб такого самого прикладу не було можна вишукати ані в однісінкій іншій славянській мові, а вже досить і того, коли воно не знаходиться в польській, в великоруській й в білоруській.

Таким прикладом є отверділе **е**, якого нема й у Словаків. Отверділо й старе **и** та тим змішалось із **ы** в мовах усіх південних Славян, себто й в сербській. Так само в українській, тільки не загально, бо північні Українці відріжняють **и** від **ы**, звідкіль, здається, можна вивести, що вони жили в сусідстві з Сербями не так довго, як південні.

Південно-славянське **побратим** зустрічається ще в самих Українців (робратимус у Кльоновичевій Roholania).

Сербське юнак, хоч відоме й Полякам (иноді зопсуто јонак), проте вкраїнське значіння, очевидно, ближче до сербського, ніж польське: в Українців воно „сміливий аж до забуття й навіть там, де не треба“ або „паливода“, а в Поляків сливе те саме, що „хвалько“.

Существительне від числительного сто — по-великоруськи сѳтня, по-польськи setek (а setnia, вже не говорячи про sotnia, ма бути позичено з руського, бо й уживаєть ся тїлько в значінню відповідної частини люду), але по-українськи стотїна, як і по-сербськи стѳтина, по-болгарськи стотїна.

Може, не пригодно й огонь, коли його розложено на волї для тепла чи для готування їжи, зветь ся по-українському багаття, а в Сербїв той пень, що його запалюють на Рїздво, наменяєть ся божић, себто те й друге від слова богъ — мабуть Дажь-богъ.

Глаголи на **-ивати** (наст. **-иваю**) легко змішують ся з глаголами на **-овати** (наст. **-ую**), а все-ж-таки се змішанне нїде не видержуєть ся так притьмом, як в українщинї та в сербщинї.

Про якїсь стародавні відносини до балканських народів, незалежні від Київа, свїдчать теж криниця — гр. *κρήνη*, левада — гр. *λιβάδι(ον)*, паляниця — *πέλαγον* (тїлько наближено до палити, палений або паляний) і такі інші, але, звичайно, не всі ті, якї М. Р. Фасмер у своїй книжцї „Греко-славянські етюди“ понабрав у Желїховського.

Годне уваги, що, хоч загально-славянська конструкція глаголїв зі значіннем нудьги вимагає предлога **по** (в-руське тосковать, скучать, тужить, грустить, вздыхать по комъ, по чѳмъ, польське *teżuć, tęsknić po kim, po czem*, — коли не *do czego* —, чеське *bážití, toužití, dychtíti po někom, po něčem*, словїнське *hrepeněti po kom, po čim*), Українцї кажуть нудитись, сумувати, вбиватись за ким, за чим так само, як Серби тужити, тугівати за ким, за чим (але й Словїнцї *zdihováti za ženó то-що*).

Відомо, що у всіх руських Славян, у Сербїв та у Словїнцїв старе **й** (**j**) після губних мїняєть ся в **ль**, але те **й**, що скоротилось із **ї** вже в окремих славянських мовах, підлежить такїй відмінї тїлько в сербськїй та в українськїй, а то тим більш, чим далї вона зайшла на захід, на пр. сербське *здравље* — галицьке *здоровље* (а по сїдному *здоровья*, хоч у тих самих країнах чуєть ся *роблять, сплять, давять* і т. і., де **й** зовсїм нове).

Та й властивий Українцям вірш 8+6, що їм Шевченко писав найбільш, зустрічаєть ся інколи й в сербських піснях, а до славетних українських „дум“ ледві де можна прибрати кращу аналогїю, нїж хорватські бугарштицї, як по змісту і тону, так і по формї окрім рифми, що її мабуть було перенесено в думи з ліричних пісень.

Таких спільних обом мовам ознак вченійші від мене знайдуть, певно, не мало — аби схотіли пошукати. А що до мене, так мені вже ніколи було шукати, бо на сю думку мене напутили знаєцька нові тексти з угорської Русі, що їх зібрав невгавучий В. Гнатюк. Але навіть тоді, коли моя думка у повні справдить ся, все-ж-таки я не додав нічого іншого до того, що вже визначив д. Михальчук, торіч, як би я сказав тепер: теперішній український народ вийшов зі злучення колишніх південних Руських — київських, черниговських, волинських — з тими, теж південними Руськими, котрі, живучи на заході між Поляками й Сербами, виробили з найбільшою ясністю окремі прикмети вкраїнського етнографічного й лінгвістичного типа. Себто Вкраїнці, родом Славяне східні, зміщають у собі де-що від Славян і західних і південних.

¹⁾ К. П. Михальчукъ. Открытое письмо къ А. Н. Пышину. Київъ 1909, стор. 42.

Село Курлак (Воронежської губернії). Серпень 1912.

Хведір Коптев.